

Matin ja Liisan matkassa rautatiellä

13.4.2024 klo 13.00–14.30

Lapinlahtea rakentamassa -luentosarja

Lapinlahti 150 vuotta -juhlavuosi

FT Hannu Heikkilä

Kuva: Barsokevitsch, Victor: Siilinjärven rautatieasema,
kaksi junaa asemalla, 1906. Kuopion
kulttuurihistoriallinen museo, CC BY 4.0.

Tervetuloa luennoille!

- Mitä Lapinlahti olisi ilman rautatietä?
- Luennon kulku:
 - Juhani Ahon *Rautatie*
 - Rautateiden rakentaminen 1800-luvun lopussa
 - Rautatien vaikutuksia 1900-luvulla
 - Rautatien merkitys ensimmäisen ja toisen maailmansodan aikana
 - Savo-Karjalan poikkirata
 - Kysymykset ja keskustelu

Kuva: Barsokevitsch, Victor: Siilinjärven rautatieasema, kaksi junaa asemalla, 1906. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.

Juhani Ahon *Rautatie* (1884)

- 23-vuotias Aho kirjoitti rautatien Lapinlahden kirkonkylään – todellisuudessa tuohon aikaan oli vasta suunnitelmia Kuopio–Iisalmi-radasta.
- Matti ja Liisa -> nimet tässä ajassa
- Matti Kerman (1819–1899) ja Anna Liisa Kaikkonen (1829–1893)

Rautateiden alkuvaiheita Suomessa

- Helsinki–Hämeenlinna-rata 1862
- Kanavat <-> rautatiet
- Hevosrautatie <-> höyryveturirautatie
 - Keskustelua 1840-luvulta alkaen

Savon rata Kouvolasta Kuopioon

- 1880-luku: suunnitelmia Savon rautatiestä Kouvolasta Kuopioon
- 1886: rakentaminen alkoi hätäaputöinä Mikkelin seudulla
- 1887: päätös rakentamisesta
- 1889: yleinen junaliikenne Kuopioon alkoi

Savon rata Kuopiosta Iisalmeen

- 1895: keskusteluja jo kokouksia ratasuunnitelmista
 - Kurkimäki, Karttula, Pielavesi ja Iisalmi
 - Kuopio, Kasurila, Lapinlahti, Iisalmi
 - Kallan siltojen rakentaminen
 - Kuopion kaupungin asema
- Maastotutkimukset ja päätös radan rakentamisesta 1896 ja 1897
- Rata-alueen mittaaminen ja paaluttaminen sekä maa-alueiden lunastaminen 1898 ja 1899
- Työt alkoivat 1898

Kuopio

Sorsasalo.

Savon rata Kuopiosta lisalmeen

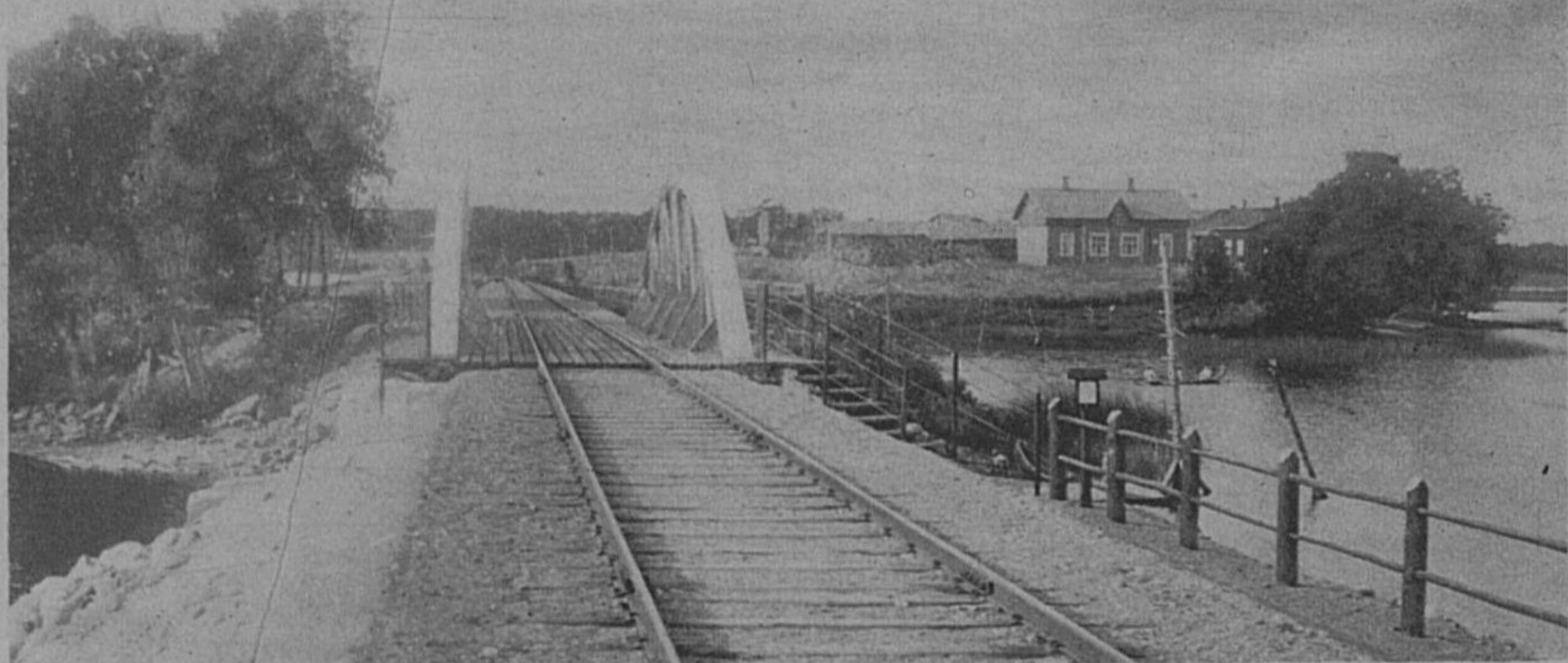
- Kallaveden ylitys

- Juna pengersillalla, takana Sorsasalon saari, n. 1907.
Museovirasto, Historian kuvakokoelma, CC BY 4.0.

Savon rata Lapinlahdella

• 20.07.1928 Kansan kuvalehti no 29 s. 3

LAPINLAHDEN RAUTATIETÄ.

lissalmelta Lapinlahden kirkonkylään johtava rautatiesilta. Taustalla Juhani Ahon koulumatka- ym. lapsuusaikansa muistoissa usein mainitsema »Honkaniemi»

Savon rata Lapinlahdella

- Lapinlahden asema
 - Asemapäällikkö
 - Asemamiehet
 - Kirjurit, sähköttäjät
 - Muut rautatietyöntekijät ja lisäansioiden tienaaajat
- Rautatien rakennukset
 - Asema
 - Tavaramakasiini
 - Kaksoisvahtitupa eli henkilökunnan asuntokasarmi
 - Vesitorni ja halkovarasto + muita piharakennuksia
 - Asemapuisto

Väkeä rautatieasemalla 1929 herättäjäjuhlien aikaan. Kuva: Lapinlahti-Seura.

Rautatien rakentajista

- Rakentajia ja työntekijöitä Pohjois-Savon kunnista, myös mm. Etelä-Savosta, Keski-Suomesta, Pohjois-Karjalasta, Pohjanmaalta ja Karjalan kannakselta
- ”Ratatyömaiden liepeillä liikkui myös ammattimaisia rikollisia, joista kuuluisin oli Oskari Ristonpoika Väisänen.” (Kallio, 2022.)
 - Oskari Väisänen = Sutki-Väisänen = Oskari Valo (1885–1932) Lapinlahdelta

Rautatie ja uudet ihmiset

- Asemapäällikkö Emil Frithiof Rautell (Rautela) (1870–1951)
 - Rautatieläisten raittiusseura, Savon piiri
 - Avustajana Keksintöjen kirja-tietokirjassa (1907–1909)
 - Kääntäjä, vapaa-ajattelija, nimimerkki Monisti
 - Alapitkän nuorisoseuran puheenjohtaja

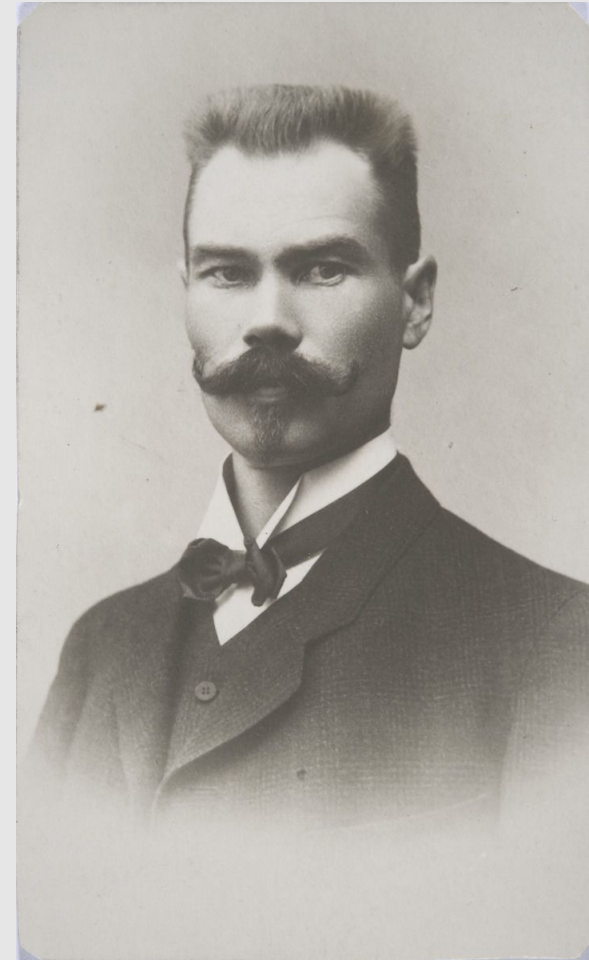
80-VUOTIAITA:

Ent. asemapäällikkö, fil. maisteri Emil Fritiof Rautela Veikkolassa. Ennen rautateille tuloaan hän opiskeli yliopistossa ja suoritti fil. kand. tutkinnon. Harjoittelijaksi rautateille hän tuli 1895 ja nimitettiin toisen luokan kirjuriksi Äyräpähän 1898 ja I lk. kirjuriksi Alapitkään 1903 sekä saman aseman päälliköksi 1907. Palveltuaan sen jälkeen asemapäällikkönä Mellilässä, Siuntiossa, Kokkolassa ja Keravalla hänet nimitettiin asemapäälliköksi Helsinkiin 1927. Täysinpalvelleena hän siirtyi eläkkeelle 1938.

10.10.1950 Helsingin Sanomat no 273 s. 6

Rautatie ja uudet ihmiset: Elämää ”Kuopion takana”

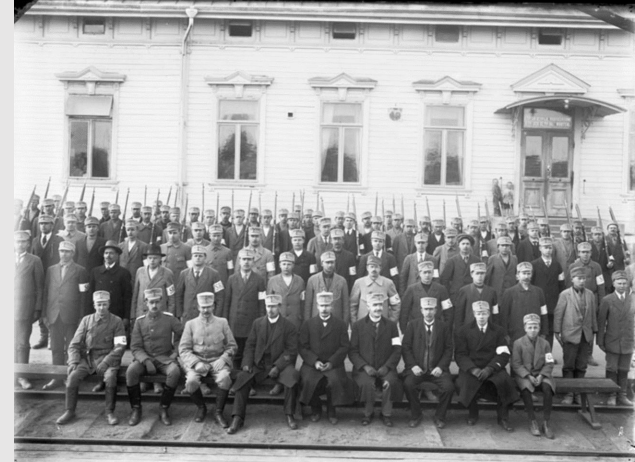
- Vihtori Peltonen eli Johannes Linnankoski (1869–1913) erakkona Alapitkän Hovissa 1902–1903
- Akaalainen Heikkilän-Vanhalan perhe Alapitkän Hovissa 1902–1904
 - Pakolaiset (1908)
 - Savolaisen ja hämäläisen kulttuurin kohtaaminen

Museovirasto, Historian
kuvakokoelma, CC BY 4.0.

Rautatie ja vuosi 1918

- Tammi-helmikuussa Lapinlahden punaiset suunnittelivat häiritseväänsä rautatieaseman toimintaa
- Kuopion taisteluiden (1.–8.2.) vaikutuksia Lapinlahdella:
- Kainuun sissit Kuopioon 5. ja 7.2.1918
- Paluumatkallaan 9.2.1918 Kainuun sissit piirittivät Lapinlahden työväentalon ja pidättivät kuusi järjestyskaartin johtomiestä.

Kuva: Barsokevitsch, Victor: sotilaat rautatieasemalla, Savon rykmentti, 1918.
Kuopion kulttuurihistoriallinen museo, CC BY 4.0.

Rautatie talvi- ja jatkosodassa

- Rautatiesiltojen vartiointi
- Sotasairaala
- Ilmahyökkäykset ja pommitukset:
 - 28.1.1940 klo 10 jälkeen aamupäivällä
 - 13.7.1941 noin klo 11 aamupäivällä
- Naisten metsätyöleiri Karvasalmella ja kurileiri Martikkalassa
 - N. 35 naista metsätoissa helmikuusta 1943 alkaen
 - N. 50–100 naista Luumäeltä siirretyltä kurileiriltä maaliskuusta 1943
- Romanisiirtoväen leiri – kunnassa n. 40 evakkoromania
- Helsingin sotasiirtolaiset

Rautatie talvi- ja jatkosodassa

- Ennen talvisotaa n. 100 evakkoa Sakkolasta Kiviniemen varuskunta-alueelta.
- Joulukuusta 1939 maalis-huhtikuun vaihteeseen 1940 enimmillään jopa yli 6 000 evakkoa Pohjois-Karjalasta Pielisjärveltä, Lieksasta ja Ilomantsista.
- Noin 2 000 impilahtelaista siirrettiin Lapinlahdelle toukokuun 1940 lopussa. Vuonna 1941 noin 1 000 siirtoväkeen kuulunutta.
- Vuonna 1944 Lapinlahdelle tuli n. 1 780 evakkoa Salmista Raja-Karjalasta ja kunnan kautta kulki 6 000 siirtoväkeen kuulunutta.
- Kuntaan saapui kolme laivalastia sekä 60 rautatievaunukuormaa.

Rautatie talvi- ja jatkosodassa

- Inkeriläiset Lapinlahdella
 - noin 4 000 inkeriläistä tuli Lapinlahdelle karanteeni- eli väestönsiirtoleirille.
 - Lapinlahden leiri toimi Portaanpään opistossa sekä Alapitkän työväen- ja nuorisoseurantaloissa ja parakeissa marraskuusta 1943 huhti-toukokuun vaihteeseen 1944.
- Itä-Karjalan pakolaiset
 - Aunuksen ja Uhtuan pakolaiset 1944, yht. yli 800 hlöä

Savo-Karjalan poikkirata

- Rautatiesuunnitelmia 1920–1940-luvuilla

- Jänis, Tuttu: Savo-Karjalan rataretkeily 1937 Kuopion asemalla. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo, CC BY 4.0.

Savo-Karjalan poikkirata

- "Nyt jos saavat rautatien Varpaisjärveltä Alapitkän kautta[,] niin silloinhan ois hyvä maidon menekki rakentamisen aikana." (Anni Mure Nasti Mureelle 7.11.1949, Suomen Asutusmuseon arkisto.)

Savon–Karjalan poikkirata Alapitkä–Joensuu 1925, liitekartta.

Rautatien uudet linjaukset Lapinlahdella

- ”kaiken laitumen pilasivat teitten kans[s]a.
[R]autatien tälle puolen tekivät maantien halki
laitumen [–] toista hehtaaria meni siihen. (Anni
Mure Johannes Mureelle 7.6.1959, Suomen
Asutusmuseon arkisto.)
- Savon radan oikaisut ja toteutumattomatkin
suunnitelmat 1950-luvulta 1970-luvulle
- Junamonttu radan rakentamisen merkkinä

Lapinlahden rautatiekulttuuri

- Juhani Ahon merkitys
- Savon rata ja asemat
 - Liikenneyhteys ja työllistäjä
 - Uudet ihmiset ja vaikutteet

Kuva: Lapinlahti-Seura

Lähteet

- Koivusen perheen kotiarkisto, Helsinki
- Suomen Asutuseon arkisto, Mureen perheen kirjeet
- Kansalliskirjaston historiallinen sanomalehtikirjasto, digitoidut sanomalehdet
- Kuvat: Lapinlahti-Seura: <https://kotiseudut.fi/lapinlahtiseura/historiaa-ja-nykypaivaa/kuvat>
- <https://finna.fi/Record/kuhmu.FB30ABEA1CC420F9E9983E84F642FFD4?imgid=1>
- <https://finna.fi/Record/museovirasto.4C7E9CEE8059F78942ADD949B37CE970?imgid=1>
- <https://finna.fi/Record/kuhmu.0A057605A49461C1307218C0DCC7F61E>
- <https://finna.fi/Record/kuhmu.0682FD70E5C4E1CE33B1D39008885ED9?sid=3794449265>
- Kallio, Kalle (2002), Nurmeksen ja Suupohjan rautateiden rakentajat 1907–1913: <https://www.holjakka.fi/KalleKallio.pdf>
- Kallio, Kalle (2022), Ratajätäkät. Rautatienrakentajien kokemukset 1857–1939. Helsinki: SKS.
- Lagerblom, Kimmo (2000), "Kiivakasta on menon kyyti". Kuopion ja Iisalmen välisen radan sekä Lapinlahden aseman vaiheita 1890 - 2000. Lapinlahti: Kimmo Lagerblom, Lapinlahden kunta.
- Peltonen, Ulla-Maija, Tietokirjailija ja kaunokirjailija: <https://kotiseutuliitto.yhdistysavain.fi/kaunokirjallisuus-kotiseutututki/tietokirjailija-ja-kaunokirjaili/>
- Pylkkänen, Ilkka, Lapinlahden ilmahyökkäys ja Lapinlahden pommitus. Lapinlahti-Seura ry.
- Savon–Karjalan poikkirata Alapitkä–Joensuu. Kuopio: Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan kuntien välinen rautatiekomitea, 1925.
- Savo-Karjalan poikkiratakysymys. Valtioneuvostolle, eduskuntaryhmille ja Rautatiehallitukselle. Helsinki : Lapinlahden - Nilsian - Varpaisjärven - Rautavaaran kunnat, 1947.